

p. 824
OŚRODEK DOKUMENTACJI
ZABYTEKÓW W WARSZAWIE

KARTA EWIDENCYJNA ZABYTEKÓW
ARCHITEKTURY I BUDOWNICTWA

A B C D E F G H I J K L M N O P R S T U V W X Y Z

Nr 5445

1. Obiekt

**KOŚCIÓŁ EWANGELICKI PARAFIALNY, OB. KATOLICKI
FILIALNY PW. MB CZESTOCHOWSKIEJ**

2. Czas powstania

1765-66 r; 1846 r;
rekonstr. 1934, 1965, 1975-78

3. Miejscowość

SUŁÓW

4. Adres

u zbiegu ulic: Ogrodowej, Parkowej,
Dąbrowskiego; 56-306 Sułów
nr działki 57; KW [REDACTED]

5. Przynależność administracyjna

województwo dolnośląskie
powiat Milicz
gmina Milicz

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Sulau Kr. Militsch-Trachenberg

7. Przynależność administracyjna 1.01.1999 r

województwo wrocławskie
gmina Milicz

8. Właściciel i jego adres

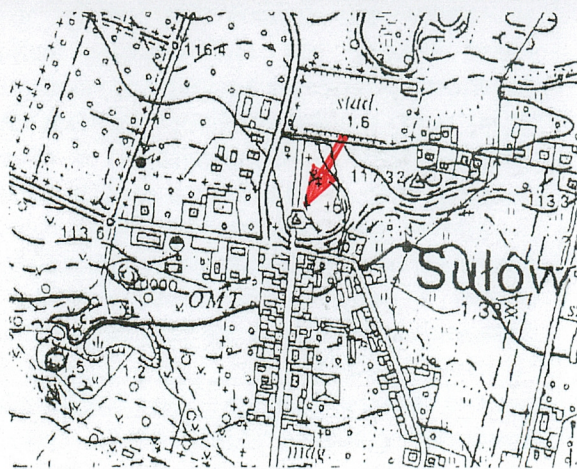
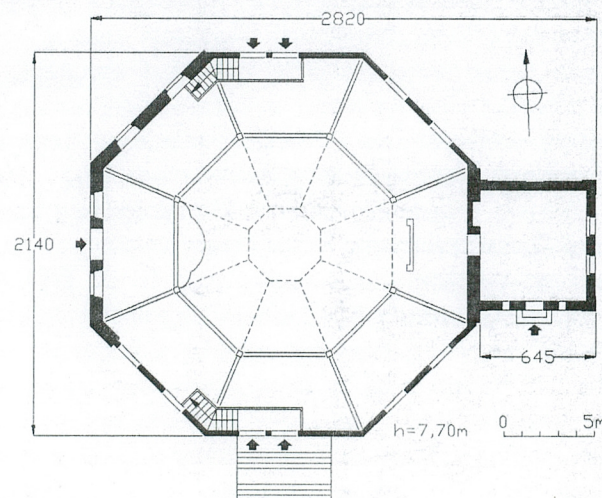
parafia rzym.-kat. pw. św. Piotra i
Pawła w Sułowie ul. Kościelna 6
56-306 Sułów

9. Użytkownik i jego adres

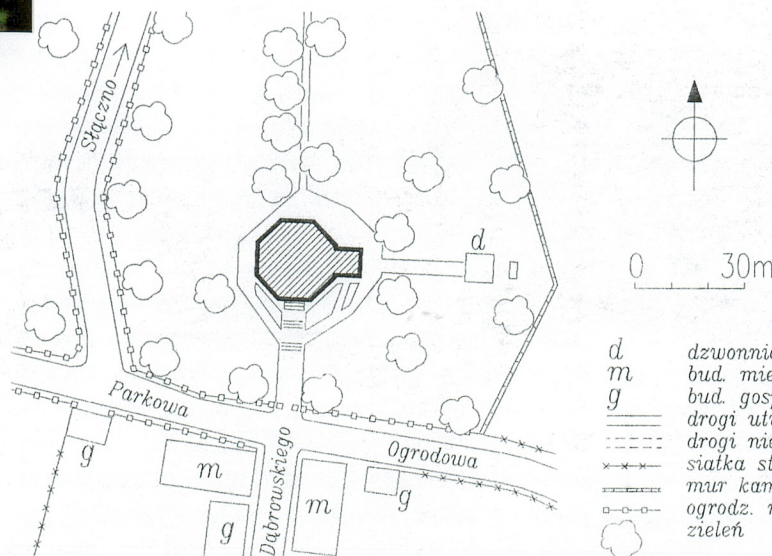
jw.;

10. Rejestr zabytków

A/1328/
nr: 1548..... data 25.02.66.....

skala 1 : 10 000

Reformację wprowadził w Sułowie, w 1525 r ówczesny właściciel dóbr, Johann v. Kurzbach. Kościół ewangelicki pw. Św. Krzyża powstał jednak dopiero w 1597 r, z inicjatywy Ottona v. Dohna, który wznosił go w miejscu zrujnowanej, starej świątyni katolickiej. W 1654 r kościół rekatolizowano. Restytucja gminy protestanckiej w Sułowie nastąpiła z inicjatywy Zofii Angeliki v. Burghaus, w 1743 r. Początkowo dom modlitwy urządzono w znajdującym się w pobliżu pałacu, budynku dworskim, który spłonął w 1751 r. Już w 1752 r hrabina v. Burghaus zakupiła od chałupnika Christopha Wilricha plac pod budowę nowej świątyni. Jednak do budowy nie doszło, w następnych latach nabożeństwa odbywały się w miejscach zastępczych, m.in. w jednej z sal pałacowych. Dopiero w 1765 r, syn Zofii Angeliki, Sylwiusz v. Burghaus i jego żona Zofia v. Kalkreuth, doprowadzili do położenia kamienia węgielnego pod budowę nowej świątyni. Barokową budowlę poświęcono w 1767 r. W 1846 r do centralnej, 8-bocznej budowli fachwerkowej dostawiono murowaną zakrystię a w 1854 przeprowadzono prace wzmacniające ściany (podmurowanie fragmentów ścian od pn.-zach.); w następnym roku przeprowadzono remont sygnaturki.

Po II wojnie światowej świątynię przejęła parafia rzymsko-katolicka, dla której stała się ona kościołem filialnym.

SYTUACJA. Sułów – duża wieś, niegdyś miasto w dolinie Baryczy, na wsch. krańcu Kotliny Żmigrodzkiej, na końcu przewężenia z Kotliną Milicką. Miejscowość położona jest przy trasie Milicz – Żmigród (w odl. 8 km na pd.-zach. od Milicza – siedziby władz gminnych i starostwa powiatowego), krzyżującej się z lokalną szosą, wiodącą z Trzebnicy na pn., w kierunku Jutrosina. Sułów, rozciągający się malowniczo na prawym brzegu rzeki, w lekko pofałdowanym, pagórkowatym terenie, wśród rozległych obszarów leśnych i w pobliżu stawów milickich, stanowi miejscowość atrakcyjną pod względem turystycznym i rekreacyjnym.

Kościół ewangelicki usytuowany został na pn. krańcach Sułowa, zamykając główną, przebiegającą południkowo oś komunikacyjną miejscowości. Budowla zajmuje część posesji znajdującej się u zbiegu trzech ulic: Parkowej, Ogrodowej i Dąbrowskiego. Obszerna działka ma kształt nieregularnego wieloboku, zwężającego się ku pn.; jej kształt określa ogrodzenie metalowe na podmurówce z bramą od strony pd., usytuowaną na wprost wylotu ul. Dąbrowskiego. Przy pd.-zach. narożniku posesji, krzyżują się drogi wylotowe wsi: pn., biegnąca wzdłuż ogrodzenia kościelnego, w stronę, oddalonego o 23 km Jutrosina i zach., biegnąca do odległych o 12 km Baranowic. Budowlę otacza betonowe obejście, rozwidlające się na wsch. na ścieżkę, wiodącą do drewnianej dzwonnicy i przecinające teren kościelny w kierunku pn.-wsch. Wokół budowli rozciąga się, teren dawnego cmentarza (nieliczne pomniki zachowane od strony pn.-wsch.) obsiany trawą, urozmaicony pojedynczymi drzewami i szpalerem drzew przy ogrodzeniu.

MATERIAŁ. KONSTRUKCJA. TECHNIKA.

Ściany. *Ściany zewnętrzne* w drewnianej konstrukcji szkieletowej, na niewielkiej, murowanej z cegły, tynkowanej podmurówce, o zmiennej wysokości, uwarunkowanej ukształtowaniem terenu; ściany ryglowe z tynkowanym wypełnieniem z cegły pełnej; podczas remontów XIX-wiecznych konstrukcja została wzmocniona od wsch. i zach. przez obmurowanie cegłą i otynkowanie fragmentów ścian do wysokości 2-giej kondygnacji. Ściany zakrystii murowane z cegły pełnej, tynkowane, z wyrabianym w tynku detałem, w postaci opaskowych obramień okiennych, gzymsów i narożnych pilastrów. Od wewnątrz ściany tynkowane, wyłożone do wysokości 150 cm współczesną boazerią z listew.

Ściany wewnętrzne. Od pn. i pd., w przestrzeń kościoła wbudowane drewniane kruchty, ze ścianami szkieletowymi, oszalowanymi deskami i współczesnymi listwami boazerijnymi. Między prezbiterium i zakrystią ściana murowana z cegły, tynkowana, z współczesną boazerią z listew.

Sklepienia i stropy. Nad nawą i prezbiterium potężna pozorna kopuła założona na rzucie 8-boku; jej powierzchnię pokrywa malarska dekoracja iluzjonistyczna, imitująca kasetony. W partii empor stropy drewniane belkowe, w dwóch dolnych kondygnacjach – nagie, w trzeciej – z podsufitką tynkowaną na trzcinie. Zakrystię nakrywa drewniany strop belkowy z podsufitką.

Wieżba dachowa. Wieżba dachowa drewniana; skomplikowana 2-kondygnacyjna konstrukcja jętkowo-krokwiowa, do której, w dolnej kondygnacji, podwieszona pozorna kopuła korpusu; w górną kondygnację wieży włączona drewniana konstrukcja sygnaturki. Dolna kondygnacja z dwoma rzędami jętek, wspartych na skrajnych stolcach leżących i środkowych stolcach stojących; konstrukcja usztywniona w płaszczyźnie wieżarów potężnymi zastrzałami i mieczami. W górnej kondygnacji wieżba krokwiowa z królem, otoczonym przez słupy konstrukcyjne sygnaturki; całość usztywniona potężnymi, krzyżującymi się zastrzałami. Połacie dachu wzmocnione wiatrownicami w formie wielkich krzyży św. Andrzeja.

Pokrycie dachowe. Mansardowy dach korpusu i daszek zakrystii ceramiczne – z dachówki karpiówki, kładzonej podwójnie „w koronkę”; pokrycie hełmu wieżowego z blachy miedzianej; obróbki blacharskie z blachy ocynkowanej.

Posadzki i podłogi. W nawie fragmenty posadzki z dużych kwadratowych płyt granitowych, uzupełnione pod

<p>14. Kubatura</p> <p>3 250 m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>760 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>kościół ewangelicki parafialny</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>kościół katolicki pomocniczy</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie, ich przebieg i dokumentacja</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ 1934 r — gruntowny remont, obejmujący renowację i wzmocnienie fachwerkowych murów, założenie nowych tynków, remont dachu i sygnaturki; ⇒ 1965–66 r — gruntowny remont kościoła; wymalowania wewnętrzne; ⇒ 1975 r — prace zabezpieczające przy ścianach kościoła (wzmocnienie drewnianej konstrukcji, impregnacja drewna, uzupełnienie ceglanego wypełnienia); ⇒ 1976 r — renowacja retabulum ołtarzowego; ⇒ 1977 r — założenie opaski betonowej i obróbki blacharskie; ⇒ 1978 r — uporządkowanie terenów wokół kościoła; <p>prace prowadzone były przez właściciela obiektu sposobem gospodarczym, przy współudziale firmy I. Migieła z Nowego Targu;</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>osłabiona konstrukcja ścian budowli; mimo częściowego wzmocnienia murem w partii przyziemia, we wnętrzu widoczne liczne pęknięcia ścian; konieczny przegląd, konserwacja, częściowa wymiana drewnianych elementów konstrukcyjnych ścian; belki podwaliny z licznymi śladami aktywnej działalności drewnojadów (liczne spróchnienia); zły stan tynków zewnętrznych i wewnętrznych: liczne ubytki i spękania, ujawniające także miejscowo zły stan wypełnienia (korozja cegły, ubytki); zły stan posadzek przyziemia – kilka rodzajów wylewki, uzupełniającej granitowe płyty, liczne spękania, znaczne ubytki; osłabiona konstrukcja drewnianych empor, szczególnie zagrożona pn. część kościoła; zły stan stolarki okiennej – okna nieszczelne, wypaczone, z ubytkami w oszkleniu;</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> ⇒ wzmocnienie konstrukcyjne ścian zewnętrznych; ⇒ przegląd, częściowa wymiana, konserwacja i zabezpieczenie przed drewnojadami elementów konstrukcji drewnianych ścian; ⇒ uzupełnienie ubytków wypełnienia ścian; ⇒ remont empor, wzmocnienie ich konstrukcji; ⇒ wymiana tynków zewnętrznych i wewnętrznych; ⇒ wymiana posadzek przyziemia; ⇒ naprawa drewnianych podłóg i schodów emporowych; 	

<p>21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)</p> <p>Karty ewidencyjne wyposażenia kościoła – opr. I. Zaucha-Stoces, 1988 r Karta cmentarza przy kościele ewangelickim w Sułowie – opr. K. Myśliński, 1987 r (ODZ W-wa, arch. SOZ W-w, parafia);</p>	<p>24. Uwagi różne.</p> <p>25. Opracował</p> <p>tekst Ewa Sawińska 30.05.2001</p> <p>plany i rysunki Ewa Sawińska 30.05.2001</p> <p>zdjęcia Ewa Sawińska 30.05.2001</p> <p>miejsce przechowywania negatywów: archiwum autora</p> <p>Karta po wypełnieniu podlega ochronie na podstawie przepisu prawa autorskiego</p>
<p>22. Bibliografia</p> <p>Zur Erinnerung an die hundertjährige Jubelfeier der ev. Kirche in Sulau., Militsch 1867; A. WIESENHÜTTER, Der ev. Kirchbau Schlesiens., Breslau 1926, S. 24; Jahresbericht des Prov.- Konservators d. Kunstdenkmäler .. ., [w:] Schl. Heimatpflege 1, 1935, S. 144; G. GRUNDMANN, Die ev. Kirchenbau i. Schl., Frankfurt/Main 1970, S.44; G. GRUNDMANN, Barocken Kirchen u. Kloster., München 1971, S.240; Prace konserwatorskie ... w l. 1974-78., 1985, str. 157; E.W. RANOSZKOWIE, J. ZAŁĘSKI, Miasto i gmina Milicz., W-w 1994, str. 228; Katalog Zabytków Sztuki W Polsce., Seria Nowa, T.IV, z. 3, Warszawa 1997, str. 78-9;</p>	<p>26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)</p>
<p>23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)</p> <p>Wiesenhütter, — fot. 92 — widok od zach.; Jahresbericht d. Pr.-Kons., — fot. 89 (widok od zach.); Aus Niederschle. Ostmark. Grenzkreis Militsch–Trachenberg., — fot. H. Klette Breslau (widok od zach.); Grundmann II, — fot. S. 241 — widok od zach.; Ranoszkowie .., — fot. 96 — widok od zach.; Katalog, — fig. 60, 61, 62 — widok zewnętrzny i wnętrze nawy; fig. 212, 285, 359, 276, 376 — wyposażenie.;</p>	<p>27. Załączniki</p> <p>* wkładka nr 1: cd. opisu; zestawienie materiału fotogr.; zdjęcia; * wkładka nr 2: zdjęcia; * wkładka nr 3: zdjęcia; rzut w skali 1: 300 * wkładka nr 4: rzut 1:200, Meßtischblatt;</p>

1. Miejscowość SUŁÓW gm. Milicz, pow. Milicz, woj. dolnośląskie;	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) KOŚCIÓŁ EWANG. OB. KAT. PW. MB CZĘSTOCHOWSKIEJ	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) cd. opisu; zestawienie materiału fotograficznego; zdjęcia;
---	--	--

emporami i w przestrzeni prezbiterialnej zróżnicowaną wylewką betonową w złym stanie, pod którą widoczne resztki pierwotnej posadzki ceglanej; w nawie współczesne podesty drewniane z desek, na których ławki; w przestrzeni ołtarzowej prezbiterium podest owalny z klepek parkietowych. Na emporach podłogi drewniane deskowe, w 1-szej kondygnacji empor mocno zniszczone, z nabitymi współcześnie płytami z dykty; zakrystia z współczesną podłogą z desek, krytą wykładziną PCW.

Schody. *Schody zewnętrzne.* Wejście pd. poprzedzone kilkoma szerokimi betonowymi stopniami w dwóch prostych biegach; przed wejściem do zakrystii z dwoma prostymi stopniami granitowymi.

Schody wewnętrzne. Schody, wiodące na emporę usytuowane w bocznych kruchtach – drewniane, jednobiegowe, policzkowe; na 1-szą kondygnację empor wachlarzowe, wyżej – drabiniaste, proste, z poręczą na słupkach. Wszystkie schody strychowe drabiniaste, proste, z poręczami na słupkach.

Otwory. *Otwory okienne* ujednolicone w poszczególnych częściach budowli, rozmieszczone regularnym rytmem, podkreślają jej tektonikę. Co druga ściana 8-bocznego korpusu przepruta 3-ma kondygnacjami otworów okiennych: otwory kondygnacji środkowej duże, w kształcie prostokątów stojących zamkniętych pełnolukowo; odpowiadające im otwory przyziemia oraz, usytuowane pomiędzy nimi, otwory podokapowe, znacznie mniejsze, w kształcie prostokątów leżących. Wszystkie okna drewniane, krosnowe, dzielone szczeblinami krzyżowymi; okna kondygnacji głównej 2-skrzydłowe; w częściowo zachowanej stolarce oryginalnej – trójpodziałowe, w dolnej części przesuwne; okna przyziemia jednoskrzydłowe stałe; okienka 3-ciej kond. empor 2-skrzydłowe. Ściany zakrystii przeprute oknami od strony wsch. i pd.; otwory w kształcie prostokątów stojących zamkniętych pełnolukowo, ujęte w opaskowe obramienia, otwory pd. smuklejsze; okna krosnowe jedno- i 2-skrzydłowe, wszystkie zamykane na obartle, z półkolistymi nadświetlami, dzielonymi promieniście listewkami i ze szczeblinami pojedynczymi w skrzydłach podświetlami.

Otwory drzwiowe zewnętrzne. Wnętrze kościoła dostępne bezpośrednio od strony zach.; otwór w kształcie dużego prostokąta stojącego z 2-skrzydłowymi współczesnymi drzwiami ramowo-płycinowymi. Wejścia boczne, pn. i pd., poprzedzają wewnętrzne kruchty; w elewacjach zewnętrznych kościoła stanowią one symetryczne układy trojga drzwi, z których drzwi wsch. imitują tylko istnienie rzeczywistych otworów drzwiowych; kształt drzwi odpowiada kształtowi otworów: prostokąty stojące, środkowe smuklejsze, 2-skrzydłowe, boczne niższe z nadświetlami, jednoskrzydłowe; wszystkie zamknięte odcinkowo, zbite z desek na listwach, z zewnątrz opierane listwami w dekoracyjnym układzie. Otwór drzwiowy zakrystii umieszczony na osi środkowej elewacji pd. (w przeciwległej elewacji blenda po takim samym otworze); kształt prostokąta stojącego ze zblendowanym półkolistym nadświetlem, ujętego w opaskowe obramienie tynkowe; drzwi jednoskrzydłowe ramowo-płycinowe.

Otwory drzwiowe wewnętrzne. Wnętrze skomunikowane z zakrystią wsch. otworem drzwiowym w kształcie prostokąta stojącego; otwór przesłonięty jednoskrzydłowymi drewnianymi drzwiami ramowo-płycinowymi ościeżynowe. Jednoskrzydłowe ramowo-płycinowe drzwi w mniejszych, prostokątnych otworach, wiodą do obu krucht i klatek schodowych.

RZUT. Budowla orientowana, z centralnym korpusem założonym na rzucie oktagonu. Oś podłużną kościoła akcentuje, wtórnie dobudowana, prostokątna zakrystia wsch. Wnętrze ściśle symetryczne, z wbudowanymi wokół głębokimi emporami na słupach i identycznymi wewnętrznymi kruchtami bocznymi z klatkami schodowymi na emporę. Nad centralną częścią korpusu 8-boczna pozorna kopuła; nad emporami stropy.

BRYŁA. Budowla centralna, 8-boczna, trzykondygnacyjna, nakryta wielospadowym dachem mansardowym z powiekami w dolnych połaciach. W wierzchołku dachu niska sygnaturka nakryta cebulastym hełmem z latarnią oraz kulą i krzyżem w zwieńczeniu. Ścisłą symetrię bryły niweczy jednokondygnacyjna wtórna przybudówka wsch., mieszcząca zakrystię. Nakrywa ją daszek 2-spadowy; pod zakrystią niedostępna krypta.

Elewacje korpusu – ujednolicone, o symetrycznej kompozycji; 3-osiowe i, naprzemiennie, 3- i 2-kondygnacyjne; co druga ściana 8-boku zaopatrzona w małe osiowe okienko podokapowe, oświetlające 2-gą kondygnację empor i łączące otwory okienne kondygnacji głównej; w elewacjach, w których brak okienek pod okapem, ich miejsce na osi środkowej, zajmują w przyziemiu otwory wejściowe; otwory okienne pozostałych kondygnacji ujednolicone: górne większe, zamknięte pełnolukowo, dolne – w kształcie prostokątów leżących; wejścia pd. i pn. wyróżnione wystawniejszą formą – potrójne, ze smuklejszym otworem środkowym, flankowanym przez niższe, boczne z nadświetlami; ściany elewacji w konstrukcji ryglowej, z wyeksponowanym układem ciemnych belek konstrukcyjnych, odcinających się od gładko tynkowanego, jasnego tła fach, posadowione na niskiej podmurówce o zmiennej wysokości; całość zwieńczona okapem, podbitym deskami; ściany zach., pn.-zach. i wsch. 8-boku wtórnie wzmocniono jednokondygnacyjnymi tynkowanymi gładko murami zwieńczonymi małymi obdaszkami; do elewacji wsch. dobudowano w poł. XIX w. jednokondygnacyjny budynek zakrystii.

Elewacje zakrystii – elewacje zakrystii jednokondygnacyjne, na niskim cokole o zmiennej wysokości; murowane i gładko tynkowane, zdobione skromnym detałem w postaci, ujmujących je pilastrów, o szerokich trzonach oraz opaskowych obramień otworów; otwory ujednolicone w kształtach, przepływają ściany regularnym rytmem, stanowiąc główny element artykulacyjny; *elewacja pd.* 3-osiowa, ze środkowym wejściem, poprzedzonym 3-ma stopniami i smukłymi otworami z jednoskrzydłowymi oknami; *elewacja wsch.* 2-osiowa, z szerszymi oknami 2-skrzydłowymi, zwieńczona trójkątnym szczytem z małym okulem i tynkową płyciną w której data budowy (1846) na osi środkowej; *elewacja pn.* jednoosiowa, na osi symetrii płytka blenda ujęta w obramienie opaskowe, pozostała po zamurowanym otworze wejściowym; elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem, gierowanym i zwieńczonym obdaszkami nad pilastrami w elewacji wsch..

WNĘTRZE. Obszerne, centralne, 8-boczne wnętrze nakrywa potężna 8-boczna kopuła. Wokół wbudowane dwie kondygnacje głębokich prostych empor ze stropami, wspartych na drewnianych słupach. Oś wsch.-zach. akcentowana jest tradycyjnym układem: ołtarz główny – prospekt organowy. Emporę organową wyróżnia lekko wypukły rzut. Przedłużeniem kościoła ku wsch. jest dobudowana wtórnie, niska zakrystia wsch., połączona drzwiami z obejściem za ołtarzem głównym.

WYPOSAŻENIE. Zachowane rokokowe wyposażenie, na które składa się: ołtarz główny, chrzcielnica i epitafium Zofii Amalii Elżbiety v. Götz oraz manierystyczna płaskorzeźba Ostatniej Wieczerzy z ok. 1600. W r 1988 przeprowadzono inwentaryzację zabytkowego wyposażenia kościoła; karty ewidencyjne opracowane przez I. Zauchę-Stoces, przechowywane są na plebani.

INSTALACJE. Budynek wyposażony jest w instalację elektryczną, wodociagową wody zimnej i odgromową.

ZESTAWIENIE MATERIAŁU FOTOGRAFICZNEGO:

1. Widok Kościoła od pd.
2. Widok Kościoła pd.-wsch.
3. Zakrystia i korpus Kościoła od pn.-wsch.
4. Widok Kościoła od zach.
5. Zakrystia od pd.-wsch.
6. Wejście pd.
7. Hełm sygnaturki.
8. Wnętrze – widok ku prezbiterium.
9. Wnętrze – widok ku emporze muzycznej.
10. Część pn. wnętrza Kościoła.
11. Pozorna kopuła nad częścią centralną korpusu.

1. Miejscowość **SUŁÓW**
gm. Milicz, pow. Milicz, woj.
dolnośląskie;

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)
KOŚCIÓŁ EWANG. OB. KAT.
PW. MB CZĘSTOCHOWSKIEJ

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
zdjęcia;

3.

4.

5.

6.

7.

8.

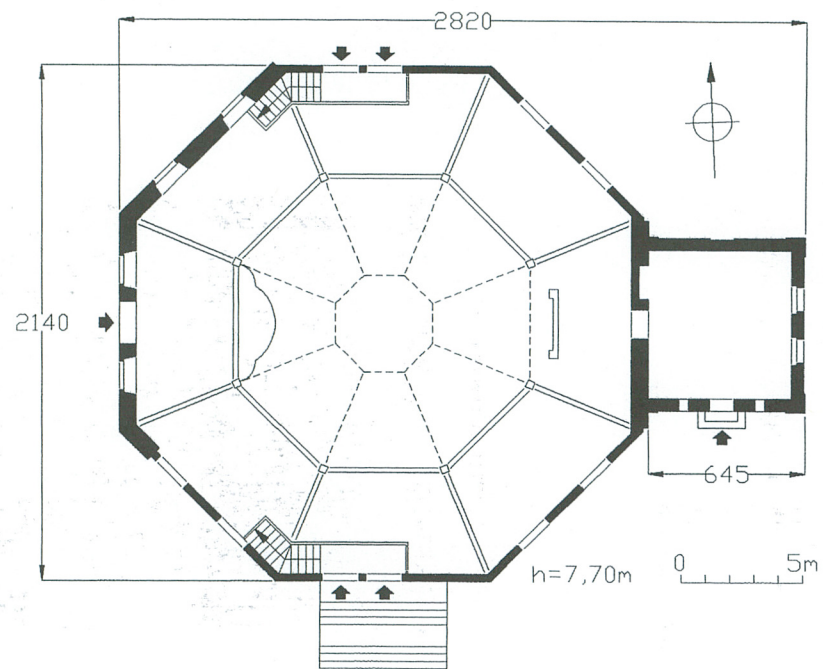

1. Miejscowość **SUŁÓW**
gm. Milicz, pow. Milicz, woj.
dolnośląskie;

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)
**KOŚCIÓŁ EWANG. OB. KAT.
PW. MB CZĘSTOCHOWSKIEJ**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
zdjęcia; rzut w skali 1 : 300

skala 1: 300

1. Miejscowość **SUŁÓW**
gm. Milicz, pow. Milicz, woj.
dolnośląskie;

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)
**KOŚCIÓŁ EWANG. OB. KAT.
PW. MB CZĘSTOCHOWSKIEJ**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

rzut w skali 1 : 200; frag. Meßtischblatu;

